

RAZÍTKA

U razítek není stále ještě dořešena s definitivní platností otázka, zda náležejí do sfragistického materiálu. V poslední době se často objevují v pojednání o pečetích, neboť vystřídala typáře, nikoli však celkově. Na druhou stranu sfragistické definice obvykle nezahrnují také materii razítek. Mnohde se razítka nezařazují do sfragistiky, neboť se má za to, že jsou pro ni vědecky bezcenná. Jiní badatelé je zase pomíjejí spíše pro jejich od pečetí přece jen jistou specifičnost. Přesto je ovšem tu a tam potřeba s razítky v archivech pracovat, takže alespoň základní znalosti o nich musíme znát. Je otázkou, zda nakonec nebude potřeba utvořit poněkud specifičtější terminologii pro jejich popis, zatím se využívá terminologie sfragistické. V literatuře se dosud objevil alespoň první nástin klasifikace razítek. Podle účelu požívání se lze setkat s klasifikací:

- 1) Ověřovací razítka – ověřují písemnosti vydané fyzickou či právnickou osobou nebo podpis
- 2) Manipulační razítka – nahrazují psaní často opakovaných pokynů, např. *doporučeně, správnímu odboru* atd.
- 3) Číslovací razítka – jsou používána k očíslování různých písemností. Po otisknutí se u nich samočinně nastaví další pořadové číslo
- 4) Datumová razítka – v úřadech či pokladnách opatřují po otisknutí písemnost celým datem. Do této skupiny spadají rovněž poštovní razítka, která vedle data ještě nesou také označení poštovního úřadu
- 5) Propagační razítka – jsou užívána k propagaci nejrůznějších akcí
- 6) Další razítka – pojmenovat tuto skupinu je obtížné, náleží sem poměrně značná materie razítek např. obrázkových k dětským hrám, razítek s *ex libris* atd.

Největší význam pro sfragistiku budou mít jistě ověřovací razítka, u nichž je zřejmá ze všech razítek asi nejužší návaznost na pečetí. Ty pak někteří autoři dělí razítka podle tvaru, na razítka:

- a) kulatá
- b) jiného tvaru, nejčastěji obdélníková, řádková

Zákonnými předpisy i tradicí požívají kulatá razítka větší právní závažnosti. Obzvláště pak ta, jež jsou otiskována do červeného inkoustu se stáním znakem v poli razítka. Taková jsou využívána pouze k důležitým právním úkonům, jako je ověřování rozhodnutí, usnesení, dohod, osvědčení, smluv ad. Neměla by být užívána v běžném poštovním styku.

Obdélníková razítka vzhledem ke kulatým mají pouze jakousi pomocnou funkci. Prim hraje zejména adresovací funkce (s úplnou adresou či telefonem).

Ale i u ověřovacích razítek je dnes potřeba připomenout, že bez podpisu osoby, jež vystupuje jménem organizace, postrádá ověřovací funkci i kulaté razítko se státním znakem.

Mezi razítka ověřovacími a manipulačními se nacházejí razítka, nazývaná v literatuře jako uvozovací. Ta v podstatě nesou pouze titul, avšak bez konkrétního jména, úřední osoby, jež má podpisové právo (např. *Okresní hejtman*).

Budeme-li nahlížet na rozmanitou skupinu razítek z pohledu sfragistiky, pak musíme přiznat jistý význam i poštovním razítkům a propagačním, naopak pro sfragistiku v podstatě bezcenná jsou razítka datumová, manipulační a číslovací.

Podle materiálu lze razítka (matrice, nikoli otisky) dělit na:

- a) kovová
- b) gumová či pryžová
- c) z jiného materiálu (nejčastěji dřevěná)

Tvarově pole razítka můžeme klasifikovat na:

- a) kulatá
- b) oválná
- c) obdélníková
- d) řádková – v poli razítka je pouze text v jednom či několika řádcích

Při popisu razítka měříme i jeho rozměr, platí obdobně co u pečeti či typářů, že nejlépe je měřit posuvným měřítkem. Jistá pozornost, stejně jako u pečetidel, by se měla věnovat i rukojeti razítka (matrice), kdy bychom měli zaevidovat zejména tvar, materiál, velikost a barvu.

Speciálně u razítek, kde je náplní pole razítka obvykle text, by bylo potřeba uvádět, zda je umístěn dostředivě či odstředivě. U textu rovněž musíme rozlišovat, co je opis a co již nápis. Často se totiž plynulý text názvu instituce rozdělí mezi opis a nápis. Musíme rozlišovat velká a malá písmena, zkratky a také rozložení textu do řádků podle předlohy v poli razítka.

Výhoda razítek oproti pečetím spočívá v tom, že se zpravidla na evidenční kartu pořizuje jejich otisk. Tím máme k dispozici vlastně i jejich vyobrazení. Bývá zvykem uvádět i provenienci razítka, tedy kam osoba, jež jej užívala, náleží. Větší obtíže mohou nastat s datací. Zde zejména u úředních razítek, nám patrně nejvíce pomohou dějiny správy. Je však zřejmé, že často lze razítka datovat pouze rámcově. Pokud se jedná o matrici, zde by pomohl kulturněhistorický rozbor při inventarizaci. Jisté obtíže rovněž skrývá požadavek časového užívání razítka, kde bychom nutně potřebovali prostudovat správní a organizační vývoj příslušné instituce.

U gumových razítek nutno konstatovat, že podléhají degradaci v čase. Pokud by se našel spolehlivý konzervační prostředek, pak by asi bylo možno je archivovat či zaevidovat do sbírek muzeí. Dosud se však běžně praktikuje buďto ponechání jen razítek dobře zachovaných, nebo ještě častěji jejich dostatečné množství otisků, zatímco matrice se skartují (alespoň čtyři otisky na list papíru formátu A4). Do sbírek se zařazují vedle razítek (matrič) také otisky razítek, nikoli však u písemností, nýbrž odděleně. To však neznamená, že bychom je měli od písemností odstříhovat. Razítka ještě více než typáře jsou materiálem hraničním mezi archivy a muzei.

Podle spisových norem je součástí skartačních plánů jednotlivých původců to, že se razítka skartují po vyřazení z úřední evidence razítek. Archivují se jen jejich otisky, ev. se vyberou kovová razítka nebo výjimečně pryžová, pokud jsou něčím zajímavá. U těch ale máme problémy s degradací pryže z časového hlediska.